
TEKMOVANJE ZA CANKARJEVO PRIZNANJE V LUČI NEKATERIH PRIMERJAV

V članku so podane primerjave aktualnega koncepta tekmovanja za Cankarjevo priznanje z nekaterimi drugimi šolskimi tekmovanji v znanju jezikov in drugih področij družboslovja in naravoslovja ter s tekmovanji v materinščini v sosednjih državah. Posebej sta prikazani tekmovanji v znanju madžarskega jezika in književnosti za gimnazijce na Madžarskem, ki sta kompleksni tako po vsebini kakor po taksonomski zahtevnosti tekmovalnih dejavnosti. Na podlagi tega opisa je dodanih nekaj refleksij v zvezi s tem, katere možnosti se še kažejo pri tekmovanju za Cankarjevo priznanje, od preverjanja strategij testnega branja do preverjanja poznavanja jezika, pa tudi (med)kulturne zavesti in razgledanosti na podlagi poznavanja literature kot sistema.

Ključne besede: tekmovanja v znanju, primerjave, taksonomija, vsebine in oblike preverjanja

1. Če želimo vsebinsko didaktična in organizacijska vprašanja tekmovanja za Cankarjevo priznanje (CP) razčleniti s čim več zornih kotov, se zdi sodobne rešitve smiselno postaviti po eni strani v razvojno perspektivo, po drugi pa v kontekst primerjav z nekaterimi šolskimi tekmovanji v znanju na drugih tematskih področjih. To nam lahko prinese jasnejšo sliko o smiselnosti in primerljivosti sedanjega koncepta tekmovanja za CP in sugerira morebitne didaktične dopolnitve. O nekaterih takih primerjavah, pridobljenih s kvalitativnim raziskovanjem (z intervjuji in analizo pisnih gradiv), poročamo v nadaljevanju. Razgledali smo se po nekaterih drugih šolskih tekmovanjih pri nas in po tekmovanjih v znanju prvega jezika/materinščine v sosednjih državah, poskusili zajeti tako organizacijske značilnosti kakor obliko in zahtevnost tekmovalnih nalog in načine selekcije tekmovalcev.

2. Primerjava z nekaterimi šolskimi tekmovanji v znanju iz drugih predmetov oz. disciplin v Sloveniji

Primerjave smo se lotili skupaj s študenti pri seminarju iz didaktike književnosti v študijskem letu 2010/11, tako da smo zbrali odgovore iz pisnega intervjuja z organizatorji tekmovanj iz dvanajstih drugih disciplin s področja družboslovja in humanistike; poleg slovenščine so tako odgovore prispevali še organizatorji oz. vodje tekmovanj iz francoščine, ruščine, španščine, angleščine, filozofije in geografije in iz šestih naravoslovnih disciplin – biologije, matematike, fizike, astronomije, kemije in biologije. Intervju je vseboval naslednja vprašanja:

- kdo je organizator tekmovanja,
- na katerih območnih ravneh je tekmovanje – šolski, regijski, državni ravni,
- ali obstaja zanj pravilnik,
- kateri so cilji tekmovanja – spodbujanje interesa za predmet pri večjem številu tekmovalcev ali iskanje najboljših, strokovnega podmladka,
- katere vsebine se preverjajo – iste kot pri pouku, iste, a poglobljene z dodatnimi viri, posebne, drugačne, za katere se uporabljajo posebni viri,
- katere oblike nalog rešujejo tekmovalci – esej, testne naloge, kaj drugega.

Odgovori so pokazali naslednje podobnosti in razlike med tekmovanji: Tekmovanja organizirajo zvečine strokovna društva. Zavod RS za šolstvo (ZŠ) je po naših podatkih organizator tekmovanja za Cankarjevo priznanje ter tekmovanj v geografiji in angleščini v osnovni šoli (tekmovanja v angleščini za srednješolce pripravlja mednarodna organizacija IATEFL). Tekmovanje v ruščini organizira sekcija učiteljev ruščine znotraj Slavističnega društva Slovenije. Zelo dejavno je Društvo matematikov, fizikov in astronomov, ki organizira več matematičnih tekmovanj (za Vegovo priznanje, tekmovanje za poklicne šole, tekmovanje v znanju poslovsne matematike, razvedrilne matematike), tudi tekmovanje iz fizike – za Štefanovo priznanje – in še kaj. Tekmovanji iz biologije in kemije organizirata v sodelovanju dve društvi – Prirodoslovno društvo Slovenije in Zveza za tehnično kulturo Slovenije. Ta organizira kar 17 tekmovanj, ki pa razen tekmovanj v biologiji in kemiji niso vezana na šolske predmete (npr. logika), se pa vsa nadaljujejo na mednarodni ravni.

Druga tekmovanja so večinoma organizirana na ravni šole in države (zgolj državno tekmovanje je v ruščini in filozofiji, tekmovanje iz angleščine za srednješolce pa je regijsko in državno) in za učence vseh programov, osnovno- in srednješolskih. Samo gimnazijcem sta namenjeni tekmovanji iz ruščine in filozofije. Tekmovanja iz slovenščine, angleščine (osnovna šola), matematike in fizike so tudi regijska.

Vsa tekmovanja se odvijajo po pravilniku, ki ga je v skladu s smernicami ministrstva za šolstvo oblikovalo strokovno društvo – razen za slovenščino, geografijo in angleščino (osnovna šola), pri katerih je pravilnik oblikovan pod okriljem ZŠ.

Vsa tekmovanja zasledujejo oba cilja – spodbujanje širokega interesa za predmet in iskanje najbolj nadarjenih (za slovenščino ju pravilnik formulira kot »širjenje in poglobljanje znanja slovenščine«, »popularizacij/o/ slovenščine oz. spodbujanje branja leposlovja«, »spodbujanje učencev in dijakov k študiju slovenskega jezika in književnosti«, »odkrivanje za slovenščino nadarjenih učencev in dijakov« ...).¹

Naloge prav tako pri približno dveh tretjinah področij izhajajo iz učne snovi, ki je nekoliko razširjena z dodatno tematiko oz. viri. Pri španščini, ruščini in angleščini na srednjih šolah so to vprašanja o civilizaciji in kulturi, pri angleščini pa regijsko in državno tekmovanje za osnovne in državno za srednje šole temelji tudi na literarni predlogi, ki terja dokazovanje samostojne interpretacije – podobno kot pri slovenščini na vseh ravneh. Posebna učna tema je razpisana tudi pri biologiji in geografiji – terensko delo.

Naloge za preverjanje so testne in esejske pri tujih jezikih, pri filozofiji in slovenščini samo esejske, pri naravoslovnih predmetih pa večinoma testne. Pri tekmovanjih na tehničnih področjih, ki jih organizira Zveza za tehnično kulturo Slovenije, so predvideni tudi praktični izdelki (npr. računalništvo, robotika), pri »šolski« fiziki na državni ravni eksperiment, pri geografiji pa terensko delo.

2.1 Tekmovanje za CP v okviru teh primerjav kaže naslednje posebnosti: Organizator je ZŠ, kakor pri angleščini (osnovna šola) in geografiji, medtem ko druga tekmovanja – razen v znanju angleščine za srednje šole – izvajajo strokovna društva (pred letom 2007 je tekmovanje za CP potekalo v skupni organizaciji ZŠ in Slavističnega društva Slovenije).

Vsebina je posebej predpisana – določeni so vsakoletni sklopi literarnih besedil za posamezne stopnje in programe, znanje jezika se ne preverja s posebno obliko testa, kakor se pri tujih jezikih (in se je v preteklosti tudi na tekmovanju za CP). Edina oblika preverjanja je zato esejska naloga, tako kot le še pri filozofiji (kjer tekmujejo samo gimnazijci).

V praksi sta opazni še dve posebnosti: množična udeležba in družbena občutljivost za vsakoletne tekmovalne vsebine, posebno literarne. Te so kar nekajkrat doživele zavračanje določenih skupin kurikularnih bralcev.² Pred leti so npr. povesti Milčinskega *Ptički brez gnezda* nasprotovali starši in učitelji, češ da je besedilo pretežno, doživljajsko neaktualno in moralno sporno! Družbena občutljivost se je nekajkrat pokazala tudi ob izbiri maturitetnih romanov, npr. ob Rožančevi *Ljubezni* in Zupanovem *Menuetu za kitaro*. – Razlog za odklanjanje

¹ Pravilnik tekmovanja iz slovenščine za Cankarjevo priznanje – velja od 19. 9. 2012 . <www.zrss.si/default.asp?rub=2196>. (Dostop 14. 12. 2012.)

² Z izrazom kurikularni bralci označujemo vse tiste, ki berejo knjige, predpisane (oz. priporočene) za branje v vzgojno-izobraževalnem procesu: poleg učencev tudi učitelji, starši, neredko še drugi pedagoški strokovnjaki in zainteresirana javnost.

določenih besedil (v določenem času)³ je po navadi tujost (diskurzivna, kulturna, funkcijska) literarne sestave besedila za določene (navadno družbeno organizirane in zato dovolj vplivne) bralce, ki literarno besedilo zaradi tega postavijo pod javni vprašaj. Komisija, ki sestavlja vsebinske sklope, mora ob takih priložnostih javno utemeljevati svojo izbiro. Najbolj prepričljivo se je to početje izkazalo takrat, kadar so bila besedila literarno kakovostna in je bilo to kakovost mogoče utemeljevati z literarnimi merili, posebno še, če jih prepoznajo tudi ciljni bralci (npr. dijaki v primeru *Menueta za kitaro*). V nekaterih primerih pa se je pokazalo (npr. pri Predinovem romanu *Na zeleno vejo*), da je tujost motivike in jezika zaradi zgoščenega verizma radikalna in za (pre)veliko število kurikularnih bralcev (pre)velika, zato knjiga ni mogla obdržati statusa obveznega branja za predvideni namen – ocenjevanje bralne sposobnosti tekmovalcev.

3. Tekmovanja iz materinščine/prvega jezika pri naših sosedih

Zaradi omejenih raziskovalnih kapacitet smo se odločili povprašati o obstoju in obliki takega tekmovanja pri naših najbližjih sosedih – v Avstriji, na Madžarskem, Hrvaškem in v Italiji. Dr. Elizabeta Jenko, lektorica slovenščine na Dunaju, in dr. Mirjana Benjak, profesorica didaktike v Pulju, sta sporočili, da pri njih takega tekmovanja nimajo – »na žalost«, je dodala Mirjana Benjak.

Malenkost več je lahko povedala pedagoška svetovalka Andreja Duhovnik Antoni o dogajanju v Italiji. Čeprav so tam tudi uveljavljena tekmovanja v znanju tujih jezikov, npr. angleščine (primerljivo in podobno kot pri nas), pa tekmovanja v znanju italijanščine v obliki, kot je pri nas, informatorka ne pozna. Poročala pa je o televizijskem tekmovanju, na katerem se je dobro odrezal Licej France Prešeren iz Trsta. Tekmovalce so skupine s posameznih šol, ki so odgovarjale na vprašanja o izbranih prebranih knjigah. Vprašanja so bila »predvsem usmerjena v podrobnosti, kar je bolj kot k razmišljanju o sami knjigi in avtorju vodilo k podatkom o avtorju in njegovem življenju, pri besedilu pa v podrobnosti zapisa, npr. kaj so v tem odlomku jedli pri večerji ipd.« – Tekmovanje na način tradicionalnega TV-kvizaja je bilo torej usmerjeno v reprodukcijo znanja, v branje pa ne.

3.1 Najbolj izčrpno nam je lahko z gradivom postregel lektor slovenščine na univerzi v Budimpešti, dr. Mladen Pavičić. Zato se kaže pri njegovem poročanju ustaviti nekoliko dlje in dogajanje na Madžarskem tu in tam tudi komentirati.

Na Madžarskem obstaja celo več tekmovanj, ministrstvo za šolstvo razpisuje tekmovanje posebej za področje jezika in posebej za literaturo. Menda imata obe tradiciji že iz časa pred drugo svetovno vojno. Od leta 1997 pa obstaja še

³ Rožančev roman *Ljubezen* je kot maturitetni roman leta 1996 doživel javno zgražanje, za pornografskega ga je označila celo neka poslanka v parlamentu, leta 2001, ko je bil v maturitetnem sklopu drugič, pa ni bilo medijskih zavračanj – na spletnih forumih so ga bralci ocenjevali celo naklonjeno.

posebno tekmovanje iz pravopisa (Zsigmonda Simonya), ki ga organizirajo Madžarsko jezikoslovno društvo, Inštitut za madžarski jezik in ugro-finistiko Filozofske fakultete Univerze Loránda Eötvösa v Budimpešti in Center za metodiko poučevanja.

Podrobneje si oglejmo tekmovanje za srednješolce iz literature, nato pa bežno še tisto iz jezika, obe v organizaciji ministrstva za šolstvo. Tekmovanje iz literature (in iz jezika) je namenjeno dijakom zadnjih dveh razredov srednjih šol. Zanimivo je zato, ker kaže, kako je usmerjeno v različne zahtevnostne stopnje, z nalogami, ki hkrati preverjajo literarnobralno pismenost (besedilno in medbesedilno), širšo sporazumevalno zmožnost (tvorjenja in sprejemanja), literarno znanje in kulturno zavest. Poteka v treh krogih, katerih potek in vsebino nalog ponazarjamo s spodnjimi primeri (zapis z velikimi črkami pred posameznim primerom naloge je njena taksonomska umestitev, ki jo dodajamo, da bi dokazali trditev o raznovrstnosti in zahtevnosti nalog in ciljev).

Prvi krog – pisno šolsko tekmovanje, ki traja pet ur

A) POZNAVANJE BESEDIL⁴

V eni od tovrstnih nalog so najprej navedeni štirje citati iz madžarskih pesmi, tekmovalci morajo napisati avtorjevo ime in naslov pesmi.

B) UPORABA LITERARNEGA ZNANJA

Primer: *Napišite tri značilnosti cvetlične poezije /poseben tok v madžarski poeziji, op. Mladena Pavičića/, ki so razvidne tudi iz zgornjih citatov.*

C) UPORABA ZNANJA ZA MEDBESEDILNO POVEŽOVANJE

V eni od tovrstnih nalog najdemo citata iz dveh parafraz (sekundarnih besedil), in sicer iz Stoppardove drame *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* in iz Grillparzerjeve drame *Ein treuer Diener seines Herrn*. Tekmovalci morajo napisati ime avtorja izvirnega dela in njegov naslov, npr. *William Shakespeare: Hamlet*, imena citiranih literarnih oseb in pojasniti pglavitno razliko med izvirnikom in parafrazo, npr. med *Hamletom* in Stoppardovo dramo.

Č) MEDBESEDILNA INTERPRETACIJA

Npr. tekmovalec primerja basen *O žabi in volu*, ki jo je napisal Gábor Pesti leta 1536, s pesmijo Sándorja Kányádija *O napihnjeni žabi in volu* iz leta 1983, ki je v intertekstualnem odnosu z basnijo. Najti mora tri podobnosti in tri razlike.

D) POZNAVANJE KLJUČNIH BESEDIL, UPORABA TEGA ZNANJA PRI IDENTIFICIRANJU MEDBESEDILNIH NAVEZAV

Dialog pesnikov – naloga učencev je, v odlomkih iz pesmi (sekundarnih besedil) prepoznati literarne predloge in njihove avtorje ter pojasniti, kateri motivi so jim pomagali pri prepoznavi (npr. tekmovalci dobijo informacijo: *Tomaž Šalamun: Hodil po zemlji sem naši in dobil čir na želodcu*; napisati morajo: *Oton Župančič: Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti*).

⁴ Književno znanje opredeljujemo po pedagoški zahtevnosti (spominskoreproduktivno, razumsko-reproduktivno, uporabno, ustvarjalno) in po vsebini (poznavanje besedil, literarne teorije, zgodovine in kulturnih vsebin) (Krakar Vogel 2004).

- E) UPORABA LITERARNOTEORETIČNEGA ZNANJA
Npr. tekmovalci dobijo kitice različnih pesmi, na podlagi katerih ugotavljajo
a) kitično obliko, verzno obliko in stopico,
b) obliko pesmi, tri značilnosti vsake oblike (npr. značilnosti epistole, ode).
- F) (MED)KULTURNA RAZGLEDANOST, MEDPREDMETNO POVEZOVANJE, npr.
a) tekmovalec ima pred seboj fotografiji fragmentov Sikstinske kapele in freske iz neke katalonske cerkve ter sliko Rodinovega *Misleca*, napisati mora, kateremu stilu ali dobi pripadajo ta dela;
b) tekmovalec odgovarja na vprašanja kot *Kaj pomenijo termini manierizem, alter ego, apokrif, deus ex machina.*
- G) POZNAVANJE LITERARNEGA SISTEMA IN ŠIRŠEGA KULTURNEGA DOGAJANJA
a) Naloge npr. zahtevajo, da tekmovalec opiše nekatera dogajanja iz literarne oz. kulturne preteklosti – *Debate in sodni procesi v madžarski književnosti, Spor okoli avtorstva prevoda Iliade, Polemika o prenovi jezika* ipd.;
b) naloge zahtevajo poznavanje literarnega razvoja: *Kako je Endre Ady vplival na tri pozneje uveljavljene avtorje?*
- H) POZNAVANJE POSTOPKOV IN AVTORJEV LITERARNEGA RAZISKOVANJA – RAZGLEDANOST PO DEJAVNIKI LITERARNEGA SISTEMA
Naloge se nanašajo na temo, ki jo je tekmovalec izbral za drugi krog tekmoovanja. Npr. tekmovalec mora navesti tri vprašanja, ki bi jih postavil strokovnjaku za izbrano področje, in navesti avtorja dveh strokovnih del s tega področja.

Drugi krog – regionalno tekmovanje

Tekmovalec ima na izbiro štiri vnaprej znane teme. Leta 2012 so to bile: oblike humorja v delih Sándorja Petőfija; dramska dela Árona Tamásija; zgodovinski romani Ferenc Herczegja ter *Don Kihot* M. de Cervantesa in njegov vpliv na madžarsko književnost.

Primer naloge za prvo temo:

- A) LITERARNOZGODOVINSKO ZNANJE
Navedite dva avtorja iz madžarske in dva iz svetovne književnosti, za katerih dela je značilen humor. Umestite jih v čas in navedite po eno njihovo najpomembnejše delo.
- B) POZNAVANJE BESEDIL
Kako se pojavlja Petőfijev humor v njegovih krajinskih in programskih pesmih?
- C) POZNAVANJE BESEDIL IN UTEMELJEVANJE Z UPORABO ZNANJA IZ LITERARNE TEORIJE
Tekmovalci morajo navesti po eno ironično, humoristično, satirično in parodično pesem ter izbor utemeljiti.
- Č) INTERPRETACIJA BESEDIL – RAZLAGALNI ESEJ
Tekmovalci preberejo odlomka iz Petőfijeve korespondence s Frigyesem Kerényijem. Treba je razložiti, katere vrste humorja najdejo v teh odlomkih in s katerimi jezikovnimi sredstvi so izražene.

D) RAZPRAVLJALNI ESEJ

Tekmovalci pišejo esej z naslovom *Estetska vloga komičnega, njegove variante in sredstva v Petőfyjevi verzni epiki*.

Tretji krog – ustno preverjanje na državni ravni

Tekmovalci dobijo vprašanja v povezavi z izbrano temo in odgovarjajo nanje pred komisijo.

3.2 Za primerjavo pogledimo še nekatere naloge pri vzporednem tekmovanju iz obvladovanja jezika. Naloge bomo primerjali z zahtevnostno lestvico v testih PISA 2009 (v Čakš 2012) ali *Nacionalne strategije za razvoj pismenosti* (2006), da bi pokazali, kako ustrezno se na tekmovanju iz materinščine meri tudi bralna pismenost.

Prvi krog – test, 180 minut, 100 točk

A) BRANJE, PREPOZNAVANJE Z UPORABO STILISTIČNEGA ZNANJA; PISA: PREPOZNAVANJE POSAMEZNIH BESED ALI ZVEZ, RAZUMEVANJE NJIHOVE VLOGE V BESEDILU (1. RAVEN)

S katerimi jezikovnimi (retoričnimi) sredstvi je v spodnjem besedilu dosežen učinek? Naveden je odlomek iz zelo dramatičnega in patetičnega besedila Miklósa Zrinyija oz. Nikole Zrinskega o bojih s Turki. Pod besedilom je tabela, v levo kolono je treba vpisati sredstvo (ponavljanja, retorična vprašanja itd.), v desno primere iz besedila.

B) BRANJE MED VRSTICAMI – PREPOZNAVANJE SKRITE SESTAVINE; PISA: KRITIČNO BRANJE (3. RAVEN)

Kateri pomeni so skriti v spodnjih trditvah? Npr. *Če bi imel veliko denarja, bi veliko potoval.* Skriti pomen: nimam veliko denarja.

C) Skladenjska razčlemba, povezovanje, sklepanje; PISA: interpretacija (2. raven)

Tri skice prikazujejo sintaktično strukturo treh zelo kompleksnih povedi. Skice je treba povezati s povedmi.

Č) TVORJENJE VPLIVANJSKEGA BESEDILA, UPORABA ZNANJA IZ RETORIKE/STILISTIKE; NACIONALNA STRATEGIJA ZA RAZVOJ PISMENOSTI: TVORJENJE MANJ ZAHTEVNEGA SAMOSTOJNEGA BESEDILA – RAVEN NAJ BI BILA DOSEŽENA ŽE V OSNOVNI ŠOLI

Napišite 20 vrstic dolgo besedilo za šolsko glasilo z uporabo sredstev verbalne retorike. Prepričajte vrstnike, da se lahko katastrofam izognemo samo z okoljsko osveščenostjo.

Drugi krog – 100 točk

A) RAZISKOVANJE

20–30 strani dolga raziskovalna naloga. Teme: prikaz jezikovnih zvrsti v nekem sodobnem madžarskem romanu; jezikovna iznajdljivost v reklamah; značilnosti strokovnega jezika.

Tretji krog – ustno preverjanje kulture govora, 100 točk

Preverjanje reprodukcije, rabe, vrednotenja, aktualiziranja

- Vprašanje v zvezi z izbrano temo,
- vprašanje v zvezi s testom iz prvega kroga,
- vprašanje v zvezi s šolsko snovjo,
- vprašanje v zvezi s sodobno jezikovno kulturo.

3.3 Dovolimo si po tem prikazu krajši komentar: Najbrž bi tako obsežna tekmovalna snov, kot jo tu kažeta oba kompleta nalog, v naši permisivno naravnani občutljivosti za šolska vprašanja že a priori povzročila nelagodje in proteste. Tekmovalci v prvem krogu odgovarjajo, kot sklepamo, predvsem na vprašanja iz temeljne šolske snovi, potem pa se zahtevnost stopnjuje ob posebej izbranih vsebinskih sklopih in raziskovalno-interpretativnih analizah in sintezah. Videti je, da je v vsakem krogu tekmovanja zajeta prek različnih oblik preverjanja celotna taksonomija zahtevnosti, tvorjenje in izražanje ter obsežno vsebinsko znanje prek obeh prenosnikov. Veliko literarnih nalog se nanaša na medbesedilnost, pa tudi na kulturno kompetenco, jezikovna vprašanja spodbujajo presojanje stilistične primernosti in preverjajo sodobno jezikovno kulturo tekmovalcev. Eno in drugo tekmovalce segata od nižjih na višje ravni znanja in v čezpredmetne povezave. Tekmovalci (in mentorji) morajo dokazati, da so pri šolskem in dodatnem delu dosegli vse najpomembnejše cilje pouka jezika in književnosti in prek tega razvili širšo kulturno razgledanost, ki je temelj razvite kulturne zavesti bodočih izobražencev.

4. Primerjave tekmovanja za CP tako z nekaterimi drugimi pri nas kakor s tistimi v tujini (na Madžarskem) pa spodbujajo še nekatere bolj razčlenjene ugotovitve in morebiti tudi upoštevanja vredne premisleke:

- a) Na določenem vsebinskem oz. predmetnem področju lahko soobstaja več tekmovanj iz znanja, ki jih prirejajo isti ali različni organizatorji, posebno če so vsebinsko in ciljno različna – npr. pri nas je tak intenzivni organizator Zveza za tehnično kulturo Slovenije, na Madžarskem pa dve tekmovanji v okviru madžarščine organizira ministrstvo za šolstvo, enega pa strokovno društvo in univerza. (Podobno bo kmalu pri slovenščini, saj se v šolskem letu 2012/13 začenja še eno tekmovalno v organizaciji SdS – *Slovenščina ima dolg jezik.*)
- b) Splošni cilji takih tekmovanj so praviloma dvojni: po eni strani spodbujati zanimanje za predmet oz. področje, po drugi pa iskati najbolj perspektivne udeležence, ki so potencialni strokovni podmladek. – V teh ambicijah so si vsa šolska tekmovanja podobna.
- c) Tekmovalne naloge izhajajo najpogosteje iz učne snovi, tako da si posamezna vsebinska področja sledijo bodisi vsako leto po eno oz. po nekaj ali pa da se vsako leto preverjajo vsa po malem. V obeh primerih so temeljnemu šolskemu znanju dodane še vsebinske razširitve

in poglobitve, ki so na Madžarskem bolj specializirane na regijskem in državnem tekmovanju, na katerem je preverjanje ustno. – Pri nas ustnih preverjanj zvečine ne poznamo, morda so taki le opisi praktičnih izdelkov. Tekmovanje za CP pa poteka na podlagi posebej izbranih literarnih besedil.

- č) Pisne naloge pri večini tekmovanj, posebno jezikovnih, obsegajo tako testne naloge na različnih zahtevnostnih ravneh, bolj zaprte ali odprte, kakor tudi naloge za tvorjenje krajših esejskih besedil, daljših samostojnih esejev in celo raziskovalnih nalog (regijsko tekmovanje iz znanja jezika na Madžarskem).⁵
- d) Tudi po taksonomski razčlenjenosti so tekmovalne naloge pri večini tekmovanj razporejene na več ravni, predvsem analize in sinteze. Zgolj na sintezni ravni preverjanje poteka le pri slovenskem tekmovanju iz filozofije in pri tekmovanju za Cankarjevo priznanje. Če to značilnost tekmovanja za CP primerjamo še z zunanjim preverjanjem pri maturi, ugotovimo precejšnjo podobnost s šolskim esejem – pri obeh vrstah preverjanja gre za kandidatovo tvorjenje celostnega drugotnega besedila na podlagi prebranih literarnih del. To pomeni, da tekmovanje za Cankarjevo priznanje preverja, po načelu posledične veljavnosti pa tudi spodbuja uresničevanje enakih ciljev (pouka književnosti) kakor dobršen del eksternega preverjanja na srednješolski, deloma tudi na osnovnošolski ravni. Kandidat pri tovrstnem preverjanju pokaže, da literarna besedila pozna in zna o njih samostojno razmišljati, razpravljati, se opredeljevati. Ne pa nujno tudi, da je ob tem razvil nekatere druge spretnosti na ravni testnega oz. natančnega branja posameznih segmentov besedilnega temelja, pomembnih za temeljno raven literarnobralne in prek nje splošne bralne pismenosti, ki so pogoj za kompleksno razumevanje in izbesedilno vrednotenje. Kot ugotavljajo strokovnjaki, namreč znanje na višjih ravneh ne pomeni nujno tudi enakega znanja na taksonomsko nižji stopnji (Marjanovič Umek 2008). To v primerih branja literature potrjujejo tudi naše raziskave (Erhatič (Erhatič 2006; Jelenko 2008; Jožef Beg 2012; Čakš 2012): »D/ijaki zaznajo malo prvin besedila, v glavnem vrednotijo na podlagi čustvenih izkušenj in berejo skozi besedilo, ne v globino« (Jelenko 2008: 246). »Pokaže se, da nekateri zelo površno, nenatančno berejo /.../ oziroma niso sposobni dejavnosti na vseh taksonomskih ravneh v procesu ...« (Erhatič 2006: 112), pa da imajo težave pri prepoznavanju in pomenski razlagi posameznih besed in besednih zvez, figur/metafor, pri povzemanju krajšega dela besedila (kitice, odstavka), pri prevajanju iz verzov v prozo ali iz starejšega jezika v sodobnega (Jožef Beg 2012). Če bi bile na tekmovanju za CP vključene tudi strukturirane analitične (testne) naloge za tovrstno preverjanje natančnega branja, bi se pozornost dobršnega dela tekmovalcev oz. učencev na določenih stopnjah pri pripravah usmerila tudi v te dejavnosti, kar bi gotovo imelo spodbudne učinke na doslej manj upoštevane dejavnosti pri pouku slovenščine:

⁵ Pri nas je spodbujanju raziskovalne dejavnosti dijakov namenjeno posebno tekmovanje v okviru gibanja Znanost mladini. Pri slovenščini se ga v zadnjih letih udeležuje zelo malo tekmovalcev.

»Očitno so /učenci/ malokdaj v situaciji, ko morajo npr. literarnoteoretične pojme pri uri tudi vsebinsko razložiti, opisati lik, pripovedovati o tem, kar so prebrali itd.« (Čakš 2012: 8). Zato se dogaja, da so pisci maturitetnih šolskih esejev včasih celo uspešnejši pri vrednotenju (kadar gre za izvirno ubeseditev mnenja, podprto z izkušnjami) kakor pri pojasnjevanju motivacije, povezanosti vsebine in oblike napisanega ipd. (Jelenko 2008). – Skratka, zdi se, da bi bilo preverjanje stopenjskosti bralnega procesa za tekmovanje za CP dodatna priložnost, ki bi imela posledično veljavnost za uresničevanje pomembnega cilja pouka materinščine, kakršen je razvijanje temeljne ravni bralne pismenosti (Pečjak 1999).

- e) Poleg omenjenega se za tekmovanje za CP kažejo še druge alternativne možnosti, ki bi prav tako usmerile tekmovalce k dodatnim dejavnostim in vsebinam, ki so nemara prav zaradi eksternega preverjanja ostale pri pouku nekako v ozadju, čeravno so pomembna sestavina ključnih zmožnosti. Če se vrnemo k primerjavi s tekmovanji na Madžarskem, ugotovimo, da so tam tekmovanja zahtevnejša, a ne le zato, ker pričakujejo dokaze na vseh ravneh bralne pismenosti in besedilotvornosti po pisnem in ustnem prenosniku. Kaže razmisliti tudi o drugih zahtevah, ki so tam poudarjene, pri nas pa zanemarjene.

Tako se na Madžarskem od tekmovalcev pričakujejo tudi (med)kulturna razgledanost, poznavanje literature iz preteklosti in sodobnosti, povezovanje snovi iz jezika in književnosti ter uvrščanje literarnih pojavov v literarni sistem, kar je eden od ciljev gimnazijskega pouka književnosti (Krakar Vogel 2012). Očitek, ki bi ga lahko naslovili na madžarski koncept, je morda ta, da naloge dajejo tekmovalcem manj možnosti za osebni odziv in izražanje vrednotenja.

Vseeno pa opisana zasnova tekmovanj na Madžarskem spodbuja srednješolce k dejavnemu spoznavanju področij, na katerih naši učenci kažejo izrazite primanjkljaje. O teh bi kazalo razmišljati kot o mogočih izhodiščih za tekmovanje kdaj v prihodnosti, posebno če bi tekmovanje didaktičnostrukturno diferencirali: poleg bralne pismenosti, o kateri imajo naši učenci boljše samopodobo kakor znanje (Jožef Beg 2012), so to še splošna razgledanost ter (med)kulturna zavest, očitna v povezovanju domačih, tujih, sodobnih in preteklih kulturnih pojavov z različnih področij in – ne nazadnje – domovinska zavest, pri razvijanju katere je sodobna književna vzgoja pri nas skoraj v celoti zatajila (Jarc 2011). – Na nakazanih področjih se, pa čeprav ostane izhodišče branje literarnih besedil, kaže tudi pri tekmovanju za CP veliko notranjih rezerv, ki bi lahko v krog pozornosti učiteljev in učencev ter motivirajočih dejavnosti in tem pritegnile še druge vsebine in oblike, ki so prav tako pomemben vzgojno-izobraževalni segment pouka materinščine.

Literatura

Čakš, Ada, 2012: Bralna pismenost ob literarnih in neliterarnih učbeniških besedilih v osnovni šoli in gimnaziji. *Slovenščina v šoli* 15/2. 2–12.

Erhatič, Blanka, 2006: *Učinkovitost navodil za pisanje maturitetnega eseja iz slovenščine. Magistrsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta.

Jarc, Karolina, 2011: *Domovinska tematika pri književnem pouku v osnovni šoli. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Jelenko, Tanja, 2008: *Pisne interpretacije literarnih besedil kot kazalec uresničenosti ciljev pouka pri poklicni maturi. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Jožef Beg, Jožica, 2012: Literarnobralna pismenost v prvem letniku gimnazije. Krakar Vogel, Boža (ur.): *Slovenistika v regijah – Koper*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 23). 199–203.

Krakar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.

Krakar Vogel, Boža, in Blažič, Milena Mileva, 2012: *Sistemska didaktika književnosti v teoriji in praksi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Marjanovič Umek, Ljubica, 2008: Različna pojmovanja znanja: povezanost z učenjem, poučevanjem in ocenjevanjem. *Sodobna pedagogika*. Posebna izdaja. 10–23.

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti, 2006: <http://www.mizks.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_in_mednarodno_sodelovanje/razvoj_izobrazevanja/projekti/pismenost/>. (Dostop 15. 12. 2012.)

Pečjak, Sonja, 1999: *Osnove psihologije branja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.